

Jiří Formánek: Hnízda pěvců České republiky

Na podzim r. 2017 vydalo Nakladatelství Academia v edici Atlasy knihu Jiřího Formánka Hnízda pěvců České republiky. Jde o první publikaci zaměřenou výhradně na hnízda a vejce našich ptáků. Na 208 stranách představuje hnízda 93 druhů z řádu pěvců (Passeriformes) prostřednictvím 130 barevných fotografií zobrazujících detail stavby hnízda, snůšky vajec i okolní prostředí. U některých druhů, vykazujících rozdíly ve zbarvení vajec nebo umístění hnízda, je tato variabilita zachycena na dvou (konipas luční), třech (skřivan polní) až čtyřech snímcích (linduška lesní). Autorem většiny fotografií je J. Formánek, 12 snímků poskytl Ludvík Mühlstein ml. a pět dalších autorů přidalo po jedné fotografii.

Kniha je opatřena krátkou předmluvou autora, v níž konstatuje závažné změny naší krajiny a s nimi spojený úbytek hnízdících ptáků a osvětluje cíl publikace, kterým je vzbudit širší zájem o naše ptáky. Následuje velmi zdařile napsané úvodní slovo Jaroslava Škopka, autora dlouholetého spolupracovníka z Kroužkovací stanice Národního muzea, který ho též často doprovázel na fotografických výpravách. Popisuje okolnosti vzniku fotografií a čtenáři doslova vtáhne do terénu. Úvod zakončuje přehled zoologického systému pěvců vyskytujících se na našem území.

Hlavní částí knihy je pak fotografický atlas, v němž je každému druhu věnována dvoustrana. Výjimku tvoří strany s popisy hnízd dvou druhů, u kterých je zobrazeno pouze hnízdo jednoho z nich. Chybějí tak obrázky hnízd lejska bělokrkého, králíčka ohnivého, sýkory babky a vrány šedé a zachycena jsou do určité míry podobná hnízda druhého z každé dvojice – lejska malého, králíčka obecného, sýkory lužní a vrány černé. Pravá strana atlasu patří obvykle celostránkové fotografii (někdy dva až čtyři snímky na stránku), levá strana je popisná. Stručný text přináší údaje o početnosti druhu, jeho hnízdním prostředí a současném rozšíření, případně o příčinách úbytku početnosti. Podrobně je popsáno hnízdění od stavby hnízda

přes dělu práce mezi partnery, rodičovské chování včetně inkubace a krmení mláďat až po velikost snůšky, tvar a zbarvení vajec i dobu vzletnosti mláďat. Nechybí popis samotného hnízda, jeho umístění a nejčastěji používaného hnízdního materiálu.

Dosud prázdné místo na našem knižním trhu nemohl zaplnit snad nikdo jiný než právě Jiří Formánek. Fotografování se věnoval téměř celý život, což v minulém století nebyla nikterak jednoduchá záležitost. Jak náročné bylo sehnat tehdy kvalitní techniku a fotomateriál, vědí dnes jen pamětníci. O tom, jak těžké je najít hnízdo s vejci, ověřit si jeho příslušnost k druhu trpělivým čekáním na pozorování rodičů a pak ho ve správném světle, často v krkolomné poloze vysoko nad zemí, ostře vyfotit, si dokáže udělat představu každý, kdo někdy fotil v přírodě. Právě fotografie jsou hlavní předností knihy. S ilustracemi či snímky hnízd jsme se mohli setkat v různých dřívě vydaných atlasech ptáků, ale vždy tvořily spíše doplněk a málokdy byly zpracovány podrobně. Čtenář se tak může radovat, že se po více než 30 letech, kdy bylo připravované vydání atlasu inzerováno ve Fauně ČSSR, dočkal. K fotografiím snad lze mít jen drobné poznámky – např. proč je uvedeno hnízdo strnada viničného, tuhýka menšího, tuhýka rudohlavého a skalníka zpěvného, když u nás v současnosti nehnízdí. Také by se hodilo zařadit fotografii hnízda vlaštovky z větší vzdálenosti pro názornější ukázkou rozdílu od hnízda jiříčky. Stejně tak by nebylo na škodu přidat snímek celé hnízdní stěny s norami břehulí (nejen detail vstupu do jedné z nor). V seznamu u nás se vyskytujících druhů pak chybí (stejně jako jeho fotografie) budníček zelený, který na našem území ale začal hnízdit až v 90. letech 20. stol. Jinak lze před souborem fotografií jen smeknout.

V textové části zaujmou údaje o prvním pozorování či potvrzeném hnízdění v České republice u druhů, jež se tu vyskytují teprve v posledním století. V popisu poně-

ATLAS
Jiří Formánek

Hnízda pěvců České republiky

kud chybějí rozměry vajec i hnízd, neboť jejich velikost ze snímků nebývá vždy patrná a tento údaj může být při určování v terénu zásadní. Je škoda, že autor vždy nereflektuje poslední vývoj v ornitologii, třeba řazením druhů podle starého taxonomického systému, nebo uváděním místy zastaralých údajů o početnosti jednotlivých druhů. Některá tvrzení by si zasloužila citaci zdroje, např. že „zhruba od 80. let minulého stol. v mnoha městech pěnkavy výrazně ubývají“ nebo že „příčinou trvalého opuštění vhodných míst ke hnízdění je i nadměrný výskyt straky obecné v našich městech.“

Pro nespornou hodnotu fotografií lze tento atlas doporučit do knihovny každého zájemce o přírodu, který dokáže obdivovat, slovy autora, „krásný hnízdečko s překrásnejma vajčkama“.

Academia, Praha 2017, 208 str.
Doporučená cena 285 Kč

- 1 Budníček menší (*Phylloscopus collybita*) si staví pozemní hnízdo ve tvaru boudičky, podle kterého dostal i jméno.
- 2 Zvonohlík zahradní (*Serinus serinus*) obhájí teritorium hlasitým zpěvem, umně spletené hnízdo je však dobře skryto na stromě. Snímky J. Formánka

